Arte poetice medievale
Parodia sacra (I)

Livia IACOB

In medieval times, one could observe a peaceful coexistence of the arts of poetry and the different forms of parodia sacra. This paper aims at analysing several works that played an important role not only in that period but also in the inner evolution of various literary creations in national languages(while detaching from the use of Latin or Vulgate Latin) starting from a paradox: the theoretic vacuum is filled with such numerous creations. If literary/ poetic theory treatises are missing or information specific to them could only be identified in the later rhetoric works, the case of literary parodic production is not similar. The medieval parody innovates with its subject choice. It particularly confronts religious topics, these artists' originality being certified through their use of parodic doublets which they create in the middle of the most important biblical parables and even in the case of veneration moments and through parodia sacra.

Keywords: art of poetry, parodia sacra, religious topics, the medieval parody biblical parables

În perioada medievală, se remarcă o coexistenţă paşnică între artele poetice propriu-zise şi formele *sui generis* de *parodia sacra.* Lucrarea de faţă analizează cîteva opere a căror importanţă în epocă, dar şi asupra evoluţiei interne a literaturilor care încep să se scrie în limbile naţionale (detaşîndu-se de folosirea latinei sau a latinei vulgare) pornind de la un paradox: *vacuum*-ul teoretic este umplut de numeroase creaţii. Dacă tratatele de teorie literară/ poetică lipsesc sau, în cel mai bun caz, date specifice lor se regăsesc abia în scrierile de retorică tîrzii, nu putem afirma acelaşi lucru despre producţia literară parodică. În privinţa subiectelor abordate, parodia medievală inovează. Ea atacă îndeosebi domeniul religios, specificitatea medievalilor pe acest teritoriu fiind certificată prin *dubletele parodice* pe care le creează în cazul celor mai importante pilde biblice şi chiar în cazul momentelor de cult şi prin *parodia sacra.*

În privinţa parodiei, literatura medievală poate fi etichetată printr-un paradox: *vacuum*ul teoretic este umplut de numeroase creaţii. Dacă tratatele de teorie literară/ poetică lipsesc sau, în cel mai bun caz, date specifice lor se regăsesc abia în scrierile de retorică tîrzii, nu putem afirma acelaşi lucru despre producţia literară parodică. Deşi s-a dovedit dificil de demonstrat în ce măsură şi în ce mod s-au transmis coordonatele parodice antice în Evul Mediu, prin ce filiere şi cu ce ecouri, exegeza nu-i neagă fenomenului meritul de a fi reuşit, în ciuda constrîngerilor religioase ce acţionau ca veritabile forţe frenatorii, să se transmită tuturor viitoarelor popoare europene.

BDD-A26433 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:20 UTC)

Principalul studiu pe care se întemeiază multe dintre opiniile astăzi la modă (unele contrare) a fost publicat la începutul secolului trecut de Paul Lehmann. În *Die Parodie im Mittelalter*[1], acesta lansează o idee şocantă, totuşi verificabilă în practică: majoritatea parodiilor medievale nu se inspiră din Antichitate[2], motivîndu-şi aserţiunea prin aceea că, în privinţa subiectelor abordate, parodia medievală inovează. Ea atacă îndeosebi domeniul religios, specificitatea medievalilor pe acest teritoriu fiind certificată prin *dubletele parodice* pe care le creaseră în cazul celor mai importante pilde biblice şi chiar momentelor de cult. Se cunosc, de pildă, *Liturghia jucătorilor*, *Liturghia beţivilor,* alături de parodii ale unor formulări juridice precum *Testamentul porcului, Testamentul măgarului* sau rezultate „prin valorificarea epistolarului, elementelor Antichităţii şi ale contemporaneităţii clericale: *Epistulae obscurorum virorum*"[3]; nu lipsesc nici parodiile gramaticale, „de felul acelei *Vergilius Maro Grammaticus*"[4]. Weisstein contrazice, în *Imitations with a vengeange*, această opinie, arătînd că monografia citată se opreşte părtinitor asupra scrierilor în limba latină, deci exclude acele opere care nu au şi o vădită intenţie umoristică, printre care anumite imnuri critice prelucrînd structura odelor lui Horaţiu. Lehmann lasă loc însă şi speculaţiilor: negînd, în trecere, existenţa vreunor conexiuni între rapsozii/ mimii antici şi bufonii/ nebunii medievali, admite că o legătură trebuie să fi existat între saturnalii şi carnavalescul medieval, ca formă de reprezentare a lumii şi posibilitate supremă de defulare. Ideea este preluată şi prelucrată de Mihail Bahtin, care consideră că, în sfera creaţiilor comice, Evul Mediu se înrudeşte cu Roma:

> „În special tradiţia saturnaliilor a continuat să existe, într-o altă formă, în decursul secolelor medievale. Roma veselă a saturnaliilor, purtând tichia de măscărici – *Pileata Roma* (Marţial) – a izbutit să-şi păstreze întreaga forţă şi întregul farmec în cele mai tenebroase perioade ale Evului Mediu"[5].

Un aspect aparte îl reprezintă conferirea de către biserică a unor libertăţi pînă atunci neîngăduite mirenilor, chiar dacă numai în anumite perioade. Aceştia îşi permiteau să ia în derîdere orice subiect în zilele de sărbătoare sau în timpul re-creaţiilor şcolare. „Sărbătoarea nebunilor", care avea să dea naştere acelui tip de măscărici cu o carieră atît de îndelungată, şi „sărbătoarea măgarului" erau celebrate de clerul inferior în incinta mănăstirilor, ale căror porţi fuseseră deschise publicului larg. Nimic nu mai rămînea secret o dată ce se declanşau *risus paschalis* – adică rîsul de Paşti, permiţînd rostirea din amvon a glumelor, zicătorilor şi anecdotelor destinate relaxării după perioada de privaţiuni şi abstinenţă a postului – sau *risus natalis,* rîsul de Crăciun. Graţie celui dintîi au apărut numeroase naraţiuni parodice;

[1] Publicată la Drei Masken Verlag, München, 1922.
[2] Cf. Ulrich Weisstein, *Imitations with a vengeance,* 1966, p. 807.
[3] Marian Popa, *Parodie şi istorie. Modul parodic*, în *Comicologia*, Editura Univers, Bucureşti, 1975, p. 156.
[4] *Ibidem.*
[5] Mihail Bahtin, *Din preistoria discursului romanesc,* p. 521.

BDD-A26433 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:20 UTC)

cel deal doilea generează cîntece sau imnuri parodice, îmbinînd cultul naşterii lui Hristos cu motive laice. Parodierea textelor sfinte se realizează şi prin înlocuirea ritualului religios cu forme ale reprezentaţiilor de mistere medievale, îndeosebi în acele texte destinate recitării şi, pe o treaptă superioară, cîntării.

Parodia sacra atestată în secolele V-VII cunoaşte două exemplificări de excepţie în *Joca monacorum* şi *Coena (Cena) Cypriani*. Aceasta din urmă, în traducere *Cina cea de taină a lui Ciprian*, are structura unui „simposion gotic", este o *Pileata Biblia* pentru că „toată *Biblia*, toată *Evanghelia* sînt parcă decupate în bucăţi şi apoi aranjate astfel încît se obţine un tablou grandios al banchetului unde beau, mănîncă şi se veselesc toate personajele istoriei sfinte, de la Adam şi Eva pînă la Hristos şi apostolii săi"[6]. Printr-un grad de maximă apropiere de înlănţuirea faptică excepţională se trece, astfel, de pe terenul biblic pe cel al percepţiei umane. Ideea i-a condus pe unii cercetători la ipoteza că se încerca, de fapt, prin *parodia sacra*, o instruire prin amuzament a păturilor largi; creştinii puteau memora cu o mai mare uşurinţă „figurile" şi „întîmplările" Sfintei Scripturi, fapt ce ar explica şi popularitatea mare de care se bucura *Cina cea de taină a lui Ciprian* şi în rîndul austerelor figuri bisericeşti[7].

Aspectului festiv de sorginte folclorică şi celui de simplu amuzament li se adaugă cel *lingvistic*. Parodia este, în bune cazuri, o replică a vulgului la textele sacre: procesul evolutiv afectează şi acţionează prin intermediul acestui fenomen. Formarea lentă a limbilor naţionale predispune atît vorbitorii, cît şi creatorii de texte la parodierea structurilor latineşti. Astfel, teoriile mai noi leagă tehnicile parodiei de integrarea „discursului străin" în modul de vorbire conştientizat drept propriu, iar accentul se mută din sfera subiectelor în cea a stilurilor. Creaţiile parodice răspîndite în medii mai puţin erudite, populare *vizează structurile limbii latine*, însă *tematizează limbajul biblic*. Pe urmele aceluiaşi Lehmann, Bahtin vede istoria literaturii medievale, cu precădere a celei latine, drept „istoria acceptării, a prelucrării şi a imitării bunului străin", dar îşi îndreaptă concluziile într-o direcţie nouă: fenomenul întemeierii limbilor moderne are rădăcini parodice, mulţi creatori de texte şi, implicit, de limbaj urmărind separarea de, chiar anihilarea latinei ca discurs unic oficializat. În sprijinul noilor teorii vin creaţiile şcolarilor (studenţilor) din mănăstirile medievale, care aveau permisiunea ca, în momentele de recreere, să „ridiculizeze" ceea ce pînă atunci deprinseseră cu seriozitate, de la subiectele biblice la cele gramaticale. În secolul al XVII-lea se descoperă *Vergilius Maro grammaticus*, o *grammatica pileata* cum ar numi-o Bahtin, parodie a gîndirii formal-gramaticale din epoca Antichităţii tîrzii[8], folosind citate şi trimiteri la toate autorităţile în materie, cu precizarea că unele dintre acestea nu au existat în realitate. În plus, codexurile manuscrise medievale conţin o cantitate enormă de

[6] *Ibidem.*

[7] „În secolul al IX-lea, severul abate Rabanus Maurus din Fulda a transpuso în versuri: *Cina* era citită la banchetele regale, reprezentată în timpul vacanţei de Paşi de către elevii şcolilor mănăstireşti", în M. Bahtin, *art. cit.*, p. 525.

[8] *Ibidem.*

BDD-A26433 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:20 UTC)

rugăciuni şi imnuri parodice latine şi mixte. Dacă în Franţa secolului al XIII-lea circulau aşa-numitele *épîtres farcies*, în care epistolele apostolilor (citite în timpul liturghiei) sînt modificate doar prin introducerea timidă a unor cuvinte în franceză, păstrînd o atitudine de prosternare în faţa divinităţii[9], în Franţa secolului al XIV-lea apar parodii ce includ şi satira la adresa repaosului etern al divinităţii şi a indiferenţei sale faţă de nenorocirile bieţilor pămînteni, realizate prin replici ironice.

Cele mai populare texte în care îşi face simţită prezenţa parodia mixtă, avînd ca ţintă Biblia şi realizîndu-se, lingvistic, prin luarea în derîdere a structurilor latineşti, sînt incluse în colecţia de cîntece *Carmina Burana*, la capitolul „Cîntecelor de pahar şi de petrecere". Iată, de pildă, o rugăciune parodică inclusă în *Liturghia jucătorilor*:

> „Atotputernicule şi veşnicule Dumnezeu, care ai semănat mare vrajbă între ţărani şi clerici, fă, te rugăm, ca din munca lor să trăim, din femeile lor să ne înfruptăm şi de moartea sus-zişilor să ne bucurăm"[10].

„Latina acestor texte este ea însăşi o limbă vorbită, cu o sintaxă simplificată şi masiv influenţată de sintaxa populară, împestriţată de abundente invenţii lexicale, de inserţii din latina clasică şi din cea biblică, din jargonul teologico-filosofic şi ştiinţific scolastic şi din limbile populare ale locului, germana şi franceza veche. Refrenul, unele fragmente, uneori strofe întregi sînt compuse în respectivele limbi populare. Rezultatul acestui amestec este un discurs special"[11], discursul fugii de dogmatismul religios.

Originale fenomene ale literaturii medievale rezultă din parodierea Sfintei Scripturi şi a Sfinţilor Părinţi, ale căror texte erau foarte bine cunoscute de oamenii cu educaţie. Şi, dacă hibridul parodic medieval, situat la jumătatea drumului dintre parodia sacră şi satira parodică, se folosea de astfel de teme, trebuie menţionat că nu întotdeauna o făcea pentru a-şi nega modelul. În cazul oamenilor simpli, avea chiar un rol *mnemotehnic*, urmărind să le reamintească, o dată încheiat festivismul carnavalesc, necesara întoarcere la „cele sfinte". Interesează *parodia ca lecţie*, lipsită însă de rigorile scolasticii şi prelungind ideea antică a recunoaşterii materialului parodiat în produsul final. W.T.H. Jackson notează, la pagina 229 din *The Literature of the Middle Ages*[12], că în această perioadă parodia devine de fapt

[9] Bahtin citează un fragment din finalul unui *Pater noster*: „Sed libera nos, mais delivre nous, Sire,/a malo, de tout mal et de tout cruel martire", pentru a exemplifica apoi parodia cu prima strofă a rugăciunii: „Pater noster, tu n'ies pas foulz/Quar tu t'ies en grand repos/qui es montés haut in celis".

[10] *Carmina Burana*, ediţie bilingvă, traducere şi comentarii de Eugen Munteanu şi Lucia Gabriela Munteanu, Polirom, Iaşi, 2003, p. 317.

[11] Eugen Munteanu şi Lucia Gabriela Munteanu, *Prefaţă* la *Carmina Burana*, ediţie bilingvă, traducere şi comentarii de Eugen Munteanu şi Lucia Gabriela Munteanu, Polirom, Iaşi, 2003, p. 8.

[12] „Successful parody is dependent upon instant recognition of the material being parodied. The technique was particularly successful in the Middle Ages, when educated men knew a few books well rather then many superficially" (Columbia University Press, New York, 1960).

BDD-A26433 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:20 UTC)

„dependentă de recunoaşterea instantanee a materialului supus parodierii. În special această tehnică sa bucurat de succes în Evul Mediu, cînd erudiţii preferau să cunoască un număr restrîns de cărţi, dar bine decît multe, dar superficial".

Problema citării este subtil rezolvată. Evidentele preluări din *parodia sacra* pierd teren în favoarea unor forme mascate în romanul animalier (*Romanul vulpii,* spre exemplu), al cărui protagonist „împrumută" atît din „trăsăturile umane", cît şi din ticăloşia eroilor picareşti ale unor romane precum *Satyricon*-ul lui Petronius. Rolul parodiei în Evul Mediu a fost foarte mare tocmai din pricină că ea a pregătit, cum ne avertizează Bahtin, „noua conştiinţă literarlingvistică, ea a pregătit marele roman al Renaşterii". Evoluţia internă a literaturii, prin disoluţie, şi maturizarea ei au avut ca rezultat *tardiv* chiar abundenţa romanelor postmoderne în care Biblia devine ţintă favorită.

Bibliografie:

Opere

*** *Antologia poeziei italiene,* traduceri de C.D. Zeletin *ş.a.*, Editura Univers, Bucureşti, 1978

*** *Lirica Renaşterii italiene*, traduceri de C.D. Zeletin, Editura Tineretului, colecţia „Cele mai frumoase poezii", Bucureşti, 1966

****Carmina Burana. Antologie de poezie latină medievală*, ediţia a IIa, traducere şi comentarii de Eugen Munteanu şi Lucia Gabriela Munteanu, Editura Polirom, Iaşi, 2003.

Comorovski, Cornelia (coord.), *Literatura umanismului şi Renaşterii*, ilustrată cu texte, Editura Albatros, Bucureşti, 1972

Poeme epice ale Evului Mediu, traduceri de Sorin Bercescu, Victor Bercescu şi Sevilla Răducanu, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1978

Studii, articole, eseuri

Constantinescu, Viorica S., *Timpul parodiei,* în *Cultura poetică*, Editura Junimea, Iaşi, 1999

Dane, Joseph, *Parody and Satire: A Theoretical Model,* în *Genre,* nr. 13/ 1980

Weisstein, Ulrich, *Parody, Travesty, and Burlesque: Imitations with a Vengeance*, Indiana University, 1966

Istorie, critică şi teorie literară

*** *Ce este literatura? Şcoala formală rusă*, antologie şi prefaţă de Mihai Pop, note bio-bibliografice şi indici de Nicolae Iliescu şi Nicolae Roşianu, traducere de Coneliu Barborică, Inna Cristea, Mariana Ciurca, Nicolae Iliescu, Mihail Nasta, Radu Nicolau, Alexandra Nicolescu, Tatiana Nicolescu, Mihai M. Pop, Nicolae Roşianu, Donca Teodorescu, Leonida Teodorescu, Editura Univers, Bucureşti, 1983

*** *Pentru o teorie a textului. Antologie „Tel Quel" 1960-1971* (volum colectiv), introducere, antologie şi traducere de Adriana Babeţi şi Şepeţean Vasiliu, Editura Univers, Bucureşti, 1980

BDD-A26433 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:20 UTC)

Bahtin, Mihail, *François Rabelais şi cultura populară în Evul Mediu şi în Renaştere*, traducere de S. Recevschi, Editura Univers, Bucureşti, 1974
Bahtin, Mihail, *Probleme de literatură şi estetică*, traducere de Nicolae Iliescu, prefaţă de Marian Vasile, Editura Univers, Bucureşti, 1982
Bahtin, Mihail, *Problemele poeticii lui Dostoievski*, traducere de S. Recevschi, Editura Univers, Bucureşti, 1970
Burckhardt, Jacob, *Cultura Renaşterii în Italia*, vol. III, traducere de N. Balotă şi Gh. Ciorogaru, prefaţă, tabele cronologice, note şi indici de N. Balotă, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1969
Curtius, Ernst Robert, *Literatura şi Evul Mediu latin (Excursuri)*, traducere de Adolf Armbruster, Editura Paideia, Bucureşti, 2000
De Sanctis, Francesco, *Istoria literaturii italiene*, traducere, studiu introductiv şi note de Nina Façon, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1965
Dumitrescu Buşulenga, Zoe, *Renaşterea, umanismul şi destinul artelor*, Editura Univers, Bucureşti, 1975
Genette, Gérard, *Palimpsestes. La Littérature au second degré*, Éditions du Seuil, Paris, 1982
Hutcheon, Linda, *A Theory of parody*. *The teachings of twentieh century art forms*, Methuen, 1984
Jankélévitch, Vladimir, *Ironia*, traducere din limba franceză de Florica Drăgan şi V. Fanache, postfaţă de V. Fanache, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994
Nemoianu, Virgil, *O teorie a secundarului. Literatură, progres şi reacţiune*, traducere de Livia Szász Cîmpeanu, Editura Univers, Bucureşti, 1997
Panaitescu, Val., *Humorul (sinteză istorico-teoretică)*, vol. III, Editura Polirom, Iaşi, 2003

Dicţionare

Dicţionar de termeni literari, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1976
Ducrot, Oswald, Shaeffer, Jean-Marie, *Noul Dicţionar Enciclopedic al Ştiinţelor Limbajului*, traducere de Anca Măgureanu, Viorel Vişan, Marina Păunescu, Editura Babel, Bucureşti, 1996

BDD-A26433 © 2016 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:20 UTC)